

Çərşənbə, 20 noyabr 1918-ci il, nömrə 45

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, elmi və iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci səneyi-dəvamiyyəsi. Çaharşənbə, 13 səfərülmüzəffər sənə 1337. 20 təşrini-sani sənə 1918.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 50 qəpik.

Abunə şəraiti: Yanvarın birinədək Bakı üçün 24, başqa şəhərlərə 35 rublədir. Bir aylığı Bakıda 12, başqa şəhərlərdə 19 rublədir. Elan fiati: sətiri 2 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Qafur Rəşad Mirzəzadə kamali-yə's və təhəssürlə [böyük bir kədər və həsrətlə] öz sevgili qardaşı, müəllim və mühərrir **Ağahəsən Mirzəzadənin** ölüm xəbərini qövm-əqrəba və dost-aşnalarına xəbər verir. Təşyi-yi-cənəzə [cənəzənin yola salınması] bu gün çaharşənbə [çərşənbə] günü sübh saat 10-da Nijni Təzəpirski küçədə 25 nömrəli evdən götürülüb Təzəpir məscidinə aparılacaqdır.

ELAN

Bakı valisi Məhəmməd Fəthi bəy vəzifə icrası üçün quberniya qəzalarına getdiyinə görə, Bakı quberniya və sabiq qradonaçalstvası daxilindəki məsələlərdən naşi [ötrü] vali baş müavini Müseyib bəy Axıcanov və sabiq baş müavin işlərindən naşi vali kiçik müavini Əli bəy Zizikskiyə müraciət etməlidir.

732 1-1

QİSMİ-RƏSMİ [RƏSMİ HİSSƏ]

Hökumət qərarı

Avtomobil qarajı, Ejen Şmid za-

vodu əmələ [fəhlə] və qulluqçuları ilə ingilis müəssisələri qulluqçularına verilmək üçün Ticarət və Sənəət [Sənaye] Nəzarəti ixtiyarına 200 min manat para buraxılmışdır.

* * *

Maarif nazirinin məruzəsinə görə, hökumət mətbəələrində olan qulluqçu və əmələlərin məvacibi artırılır.

Səhiyyə Nəzarətində

* Gəncə quberniyasında Bərdə kəndinin təbibi Yakuboviç öz ərizəsi mövcubincə [əsasında] bu il kanunivəvvəl [dekabr] ibtidasından [əvvəldən] öz vəzifəsindən kənar edilir.

* Gəncə həbsxana təbibi Ağalar bəy Ağalarbəy oğlu Səfikürdski bu ilin təşrini-sanisi [noyabr] 14-ündən Gəncə quberniyası təbibinə müavin təyin edilir.

* Səhiyyə Nəzarətinin baş dəftərdarı Matuzova bu il təşrini-sanisi [noyabr] 11-indən tibb[i] statistika şöbəsinin kargüzar müavini təyin edilir

Səhiyyə naziri Rəfibəyov

Ziraət [Kənd Təsərrüfatı] Nəzarətində

Bu il təşrini-sani ibtidasından Hüseyin bəy Mirzəcəmalov Ziraət nazirinin katibi təyin edilir.

Ziraət Naziri X. Sultanov

BAKI, 20 TƏŞRİNİ-SANI

Keçənlərdəki hərc-mərci, təzəllümü [zülmdən şikayətlənməni, zülmkarlığı], fitnə və fəsadı görəndə əhali indi də belə şəhərimizdə bir qılı-qal [mübahisə] gördükdə və ya eşit-dikdə cürəbəcürə fikirlərə və təşvişə düşüb dükənləri bağlamaqla və qoyun sürüsü kimi ora-bura qaçıb əhali arasına vahimə (panika) salırlar. Bu işə kiçik bir hadisəni böyük bir münaqişəyə və ya qeyrə müncər eyləyib [çəkib, çevirib] bəzi vaxt nəinki bir “sui-hərəkət”lə [pis davranışla] iş tamam olur, bəlkə aralıqda filhəqiqə [doğrudan da] başqa namünasib şeylər törəyir. Bunun da nətəyici [nəticələri] nə qədər fəna olacağı hamıya məlumdur.

Azərbaycanımızın paytaxtı olan Bakıda bu gün öz qoşun hissəmiz yoxsa da, İngiltərə, Fransa və Amerika kimi mədəni millətlərin müntəzəm qoşun hissələri vardır ki, Bakıda yaşayan bütün əhalinin bilafərqi-dinü-millət [din və millət fərqi olmadan] asayişini mühafizə etməsini öz öhdələrinə almışlar.

İngiltərə, Fransa və Amerika əhalisi

arasında pozğunluq və ya digər bini-zamlıq [intizamsızlıq] görülməmiş bir şeydir. Oralarda yalnız, ya inqilab ola bilər ki, o da dünyada xariqülədə bir vüquat [fövqəladə bir hadisə] münasibəti ilə və ya nümayişlər olur ki, əhali yenə də mühüm bir vüquat münasibətilə silahsız, dinc və farağət bir cəmmi-qəfir [böyük bir qələbəlik] təşkil edib hökumətə və ya parlamana öz ərzi-hallarını və istəklərini deyərlər və ya mitinqlər yapıb siyasi və ya iqtisadi vəziyyətlərinə dair nitqlər söylərlər. Buralarda, küçələrdə başqa münaqişələr və mücadilələr olmaz. Çünki, böylə şeylər nə əhali tərəfindən sadir olar [meydana gələr] və nə də polis qoyar. Siyasi firqələr bir-birinə və ya bir millət nümayəndələri digərlərinin əleyhinə təcavüz etməsi – burası nə İngiltərə və nə Fransada görünməz bir şeydir. Böylə fəna hadisənin vüsətinə [yayımasına] yalnız Rus çarlığı müsaidə verirdi. Lakin ingilis və fransızlar üçün bu təəccübəmiz [təəccüblü] bir vəqəə [hadisə] ola bilər.

Buna görə əhali, baxüsus [xüsusilə] müsəlmanlar bilməlidir ki, bizim asayişimiz mətin bir əldədir. Həmin asayiş pozmaq istəyən bir hərif tapılırsa, onun önünü həm polisəmiz və həm də şəhərimizdə əsgəriyyə qüvvələri əlində olan Müttəfiq Komandanlığı həman dəm alıb, münaqişənin rişəsini [kökünü] kəsərlər. Buna görə heç bir əndişəyə məhəl [yer] yoxdur. Hər bir şəxs öz hüquq-heysiyyətini və şərəfini müdafiə etməklə bərabər, şəhərdə

vahiməyə yer verməməlidir.

Bunun üçün lazımi müəssisələrimiz mövcuddur ki, bir kəsə, kim tərəfindən olur-olsun, bir təcavüz, ya əziyyət olsa lazımi yerlərinə bildirməlidir. Lakin, vüquatın və hadisənin başqa bir rəng almasına məhəl verməməlidir. Bolşevik və daşnak əyyamı artıq keçmişdir.

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

Moskvadan bütün şuralara xəbər verilir ki, Belebey Şura əsgərləri tərəfindən alınmışdır. Şimali cəbhədə: Arxangelsk dairəsində, Plesetsk-Yeletsk tərəfdə bizim dəstələrimiz altı verst iləriləyib, Kadış şimalında olan mövqeyi zəbt etmişlərdir. Cənub cəbhəsində: Voronej hissəsində Valuy tərəfində düşmənin yüz nəfərdən ibarət dəstəsi sərhəd mühafizəmiz tərəfindən dəf edilmişdir. Yevstratovka tərəfdə qabaq dəstələrimiz geri çəkilməmişdir. Şərq tərəfdə əsgərlərimiz Kozinkanı işğal etmişlərdir. Pavlovsk və Bobrovsk tərəfində vəqə olan inadlı müharibələrdən sonra bizim dəstələrimiz geri çəkilməmişlərdir. Novoxopyorsk istiqamətində bizim dəstəmiz Koleno kəndini zəbt etmişlərdir. Balaşov-Kamışın tərəfdə əsgərlərimiz müharibə ilə Nikolayev, Kupava və Tyumenovkanı işğal etmişlər.

Kamışın istiqamətində sağ cinah hissələri Popovka, Filinka və Danilovka tərəfdə hücumla başlamışlar. Hücum

müvəffəqiyyətli bir surətdə genişlənməkdədir. Kizlyar dairəsində bizim əsgərlərimiz yenə təzədən Çornı-rınoku almışlardır. Şərq cəbhəsində Samara, Orenburq istiqamətində əsgərlərimiz müharibə ilə Nikolayevka, Antonovka, Kirsanovka və Yelşanka xəttinə qədər irəli hərəkət etmişlərdir. Əsirlər tutulub, top və qeyri mühimmat [ləvazimat] qənimət alınmışdır. Ufa istiqamətində Kamış, Sadak, Radovka ilə Abdolino və Yakovlevka stasyonları əsgərlərimiz tərəfindən zəbt edilmişdir.

Belebey şimal-qərbində İsametovo və Turayevov mövqeləri işğal edilib, top və iki pulemyot alınmışdır. Votkinsk dairəsində əsgərlərimiz düşməni Sidorovka və Osinovkadan çıxardıqda, düşmən təzə qüvvə alıb Osinovkanı qaytarmağa müvəffəq olmuşdur. Perm dairəsində, Krasnoufinsk istiqamətində əsgərlərimiz hücumla keçib, Poyeduxinovu, Lyok çayı kənarında olan hamı kəndləri Tatarskaya Bırmadan Bolşoy Lyoka qədər işğal etmişlərdir.

Lısvenski dairəsində Kınovski zavodunu aldığımız zaman düşməndən 1300 əsgər və 12 zabit əsir etmişik. Kuşvinsk istiqamətində əsgərlərimiz Aktay çayını keçib müharibə etdikdən sonra, Aktay kəndini zəbt etmişlər.

Nikolayevski-Uralski istiqamətində əsgərlərimiz hücumla keçib, Peremyotını stasyonunun 15 verst məsafəsində olan bir çox kəndləri işğal etmişlərdir. Şimal tərəfdə Volçansk, Koşmarov və Sobolev zəbt edilib, düşmən əks-hücumları dəf edilmişdir.

QƏZETƏLƏRDƏN

Rusiya şimalında

Kiyevdə müntəşir [nəşr olunan] “Russkiy qolos” qəzetəsi sansür [senzura] icazəsi ilə xəbər verir ki:

Moskvanın məlumatlı dairələrində dəvəran edən [dolaşan] şayiata [şayiələ-rə] görə, Amerika rəisi-cümhuru [prezidenti] Vilsonun israrı ilə Müttəfiqlər bolşevizm müqabilinə [bolşevizmə qarşı] geniş miqyasda mübarizəyə başlamağı təhti-qərara almışlardır.

Arxangelsk dairəsində güya 110 min nəfərlik Müttəfiqlər qoşunu cəm olmuşdur. Bunların arasında rus kö-nüllüləri də var. Şimal ordusu adlanan bu qoşun, Şimali Dvina çayı boyu ilə hücumla keçmişdir və hücumunu dəmiryol xətti ilə Vyatkayadək davam etdirəcəkdir.

Perm-Kama dairəsində əməliyyatda bulunan çex-slovak qoşunları dəxi Vyatkaya gəlməlidirlər. Bu hərəkətdən məqsəd bolşevik dəstələri müqabilinə müttəhid [vahid] bir cəbhə hasil etməkdir.

Bu əməliyyat müvəffəqiyyətlə xitampəzir olduğu [başla çatdığı] təqdir-də, bolşevik qoşununun vəziyyəti fənalaşacaqdır. Şimal ordusu ilə çex-slovak dəstələri birləşsələr, Sibiryanın müxtəlif nöqtələrində əməliyyatda bulunan bolşevik dəstələri tamamilə mərkəzdən ayrılaraq təslimə məcbur olacaqlardır.

Bolşevik qoşunları arasında bu mü-nasibətlə böyük həyəcan var. Müsəl-

ləh [silahlı] qüvvələrə müqavimətdən aciz olan bolşevik dəstələri silahsız ca-maatla nəhayət dərəcədə fəna rəftar edirlər.

Yapon qoşunları artıq Baykal gölü-nün bərisinə keçmişlərdir. Sibiryada dəmiryolundakı tunellərin patladılması haqqında bolşevik qəzetələri tərəfin-dən buraxılan şayiələr yalandır. Bayka-ladək amerikalılar yolları gözəl bir surətdə mühafizə və yapon qoşunla-rının arxasını təmin edirlər.

Ukraynada

Kiyevdə Sofiya kilsəsində “Novoye vremya” qəzetəsinin məşhur mühər-riri Menşikov üçün ayini-ruhani [ruhani ayin] icra edilmişdir. Menşikov bu axır-larda mühərriqlikdən və camaat işlərin-dən əl çəkib Valdayda yaşadığı halda bolşeviklər tərəfindən güllələnmişdir.

Krımada

- Krım Hökuməti Ukrayna ilə olan müzakirə tarixini “Yaşıl kitab” namın-da nəşr etməyə hazırlaşmaqdadır.

- Bütün tatar təşkilatları və kənd cəmiyyətləri nümayəndələrinin ic-timası [yığıncığı] dəvət ediləcəkdir. İc-tima məramnaməsində olan məsə-lələr bunlardır: Nahiyyə parlamanının dəvəti, hökumət təşkil edilməsi, qu-rultay intixabı [seçkiləri], hal-hazır-dakı Tatar Milli Direktoriyasının [Höku-mətinin] mühasibatı [hesabatı].

Odessada

“Odesskiye novosti” qəzetəsi yazır

ki, dünən bütün şəhərdə top və tüfəng atəşi davam edib, həyəcana bais olmuşdur. Axşama qədər bu atışmanın səbəbi dürüst məlum olmamışdır. Dyukovski bağında gündüz bir top gülləsi patlamışdır. Şəhərin Privoz tərəfində bir çox adamlar həbs edilmişlərdir.

(Bu xəbərin dalı qəzetədən çıxarılmışdır).

ZAQAFQAZIYA SOSIAL-DEMOKRATLARININ TELEQRAFLARI

Zaqafqaziya sosial-demokrat təşkilatlarının 8-inci ictiməsi [qurultayı] aşağıdakı təbrik teleqraflarını göndərmişdir:

1) Zaqafqaziya sosial-demokrat təşkilatlarının 8-inci ictiməsi Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə Fırqəsinin Mərkəzi Komitəsi namından Rusiya sosialist fəqərayı-kasibəsinə [proletariatına] öz qardaşlıq salamını göndərir. Qardaş öldürücü cahan müharibəsi sönüb, beynəlmiləliyyət bayramı başlanmaq-la Rusiya fəqərayı-kasibəsinə müharibədən ona vurulan zərbələrdən və demokratiyanın məğlub olmasından düzəlməsinə ümidvar oluruq. Bu bədbəxtlikləri dəf etmək üçün vaxtlı-vaxtında beynəlmiləliyyətin kifayət qədəri qüvvəsi olmamışdır. Beynəlmiləliyyətin verilməsi ilə Rusiya sosial-demokratiyasının və Rusiya fəqərayı-

kasibəsinin dirilib onu bərpad edən qüvvələrə qalib gələcəyinə və sosializmin düz və doğru yolu olan bütün cahan demokrat hərəkatı cərgəsində təzədən öz yerini tutacağına ümidvar oluruq.

2) Almaniyada olan inqilab bayramı günlərində Zaqafqaziya sosial-demokrat təşkilatlarının 8-inci ictiməsi alman sosial-demokratiyası namında [timsalında] alman fəqərayı-kasibəsinə öz salamını göndərir. İctima ümidvar olur ki, öz vətəni müharibə bədbəxtliyindən və imperializmdən xilas etmək üçün monarxiya tərzi-idarəsini [rejimini] endirib və demokratik cümhuriyyəti bərpa edilməsi təşəbbüsünü əlinə alan alman fəqərayı-kasibəsi öz ali məqsədinə nail olar.

3) Zaqafqaziya sosial-demokrat təşkilatlarının 8-inci ictiməsi dörd illik qardaş öldürücü müharibədən sonra birinci dəfə cəbhələrdə qan tökülmədiyi gün cəm olub beynəlmiləli fəqərayı-kasibəsinə öz qardaşlıq salamını göndərir. İctima, beynəlmiləliyyətin diriləcəyi [günün] yaxın olduğuna inanır. Aləmi-insaniyyət də imperalist müharibəsindən almış olduğu yaraları bununla sağalda biləcəyini gözləyir. İctima ümidvar olur ki, təzə həyata başlayan beynəlmiləliyyət tarix tərəfindən meydana qoyulmuş olan zəhmətkeşlərin azad edilməsi ilə sosializmin möhkəmləşməsi məsələlərini həll etmək üçün qüvvə tapa bilər.

İMLA MƏSƏLƏSİ

Bir millətin dərəcəyi-tərəqqisini [inkişaf səviyyəsini] təyin etmək üçün baş vəsilələrdən biri də dili və ədəbiyyatıdır. Ən mütəməddin [mədəni] millətlər ən gözəl, ən ətraflı, millətinin bütün duyğularını, bütün fikirlərini, bütün əməllərini [arzularını], bütün ehtiyacını təsvir edici ədəbiyyata malikdirlər. Cahil millətlər isə hər bir cəhətcə zə'f [zəiflik, gerilik] göstərdikləri kimi, ədəbiyyatca dəxi zəiflədirlər. Mütəməddin millətlər ədəbiyyatın iç aləmi ilə, mənəviyyatla uğraşırdılar. Meydana atdıqları əsərlər, təsvir etdikləri təbiətin gözəllikləri, hissələrin incəlikləri, təsirləri ilə və ya əksinə olaraq təbiətin istənilməyən, bəyənilməyən halların vücudunun [var olmasının] pis təsiri və insanlar arasında vüqu bulan [baş tutan] əlaqələrin, tərpränişlərin [davranışların] acılığı ilə ciddən rəqabətdə bulunurlar və əksəriyyəni faiq [üstün] olurlar. Böylə ki, şairlər, ədiblər deyil, təbiət və müsəvvərat [təsəvvürlər] müqəllid [təqlidçi] sanılırlar.

Biz isə ədəbiyyatın dıx [xarici] tərəfini hənuz düzəltməmişik. Biz dedikdə, Azərbaycan türklərini nəzərə alırıq. Hərçənd, tənqid edəcəyimiz cəhət bizdəkindən bir qədər az olaraq İstanbul, Anadolu və başqa türklərdə dəxi mövcuddur.

Bu vaxta kimi yeni Osmanlı ədəbiyyatında bir və müəyyən bir imlanın hökmfərma [hökmran] olması görül-

məyir. Hər şairin, ədibin imlada kəndi xüsusiyyətləri vardır. Bəzən Şekspir-lərin, Bayronların, Götələrin qibtə edəcəkləri əsərlərə malik olan Əbdülhaq Hamidlərin, Sami Paşazadə Səzailərin hər vəchlə olmuş olsa [hər hansı yolla olur-olsun] şu ümumi mərazə əlac etmədikləri, imlanı birləşdirmədikləri şayani-təəccübdür [təəccübə layiqdir]. Hərə bəzi kəlimələri bir cür yazır. Kəndisini böylə yazmaqda haqlı sanır və kəndisincə isbat dəxi edir.

Bizim halımız, vəz'imiz [vəziyyətimiz] daha pisdir. Əvvəla, iki tərəfin arasında mütərəddid [tərəddüddə] qalmışıq. Böylə ki, kim olduğumuzu və kim olmamız yaxşı olacağını bir dürlü təyin edəmmirik. Gah Azərbaycan türkləri tərəfinə yönəlirik, gah yarımçıq Osmanlı oluruq. Şu söylədiyimiz hərəkətlər ayrı-ayrı fərdlərə müxtəss [xas, məxsus] olmayıb, bir fərddə bulunur. Böylə ki, bu yazıçı (mən dəxi onlardan qabaq o sırada) yazdığı bir məqalədə, bir risalədə gah Azərbaycan, gah Osmanlı şivəsi işlədir. Gah Osmanlı imlalarının birisini təqlid, gah bərəkət versin, ixtira etdiyimiz sayısız Azərbaycan imlalarının birisini və ya neçəsini bir yerdə təqlid edir. Bir qəzetə oxunarsa, müxtəlif, sirləri anlaşılmaz imlalar, bu gün bir imla, yarın başqa imla... Əcəba nə vaxta kimi? Mühal [çətin; mümkünüz] işlər vücud bulur, bizim şu “mümkünümüz” vücud bulmadı. Hələ şu “mümkünü” mühal şəkildə uzun müddət saxlayacağız.

Müəlliflərimiz pək naqis, müəllim-

lərimiz daha naqis... Qəzetələrdə oxuyuruq: filan darülmüəllimin [pedaqoji məktəb] bu qədər, başqası filan qədər müəllimlər hazırlayıb, saheyifəaliyyətə buraxmış. Fəqət, Azərbaycanın qəlbi, ruhu olan Bakının qəlbi, ruhu olan məktəblərində onlardan birisini bulammırıq. Onlarda əksəriyyəni qabaqki, türk dil və ədəbiyyatından hissələri [anlayışı, payı] yalnız beş-üç kitabların səthi mütaliəsi[ndən ibarət] olan “məlumlar” meydan sürürlər.

Məktəblərdə 4-üncü sinfə kimi məcburən, 4-üncü sinifdən yuxarıya kəndi xahişləri üzrə əcnəbilər dəxi türk dilini təhsil edirlər. Bir müəllim “su” kəliməsini سو; başqası صو; üçüncüsü گاه صو; گاه سو yazdıracaqdır.

Bir müəllim taş طالمق; talmaq طالمق; kim کيم; şimdi شيمدي; asmaq أصمق; aslan اصلان; qorqudan قورقودن; yigirmi يگرمی; qayıtmaq قايتمق; yığmaq ييغمق; şövqündən شوقندن; sevmək سهومك; başına باشنه; nazik نازك; kibi کيبی; işitmək ايشتمك və qeyrə-qeyrə... (hədsizdir) yazdıracaqdır. Başqası: داش; dalmaq دالمق (ya دالماق); şimdi شمدي; asmaq أسمق (ya أسماق); aslan أسلان (ya أسلان); qorqudan قورقودان; igirmi ايگرمی; yigirmi ييگيرمی; qayıtmaq قايتمق; yığmaq ييغمق (ya qayıtmaq قايتمق; yığmaq ييغمق); şövqindən شوقيندان; sevimək شوقيندن; nazik نازيك; başına باشينه; kibi کيبی; işitmək ايشيتمك və qeyrə-qeyrə... (hədsizdir). Üçüncüsü گاه əvvəlki, گاه axırkı surətdə yazdıracaqdır.

caqdır.

İki şivəni bir-birinə qarışdırmaq (və olduqca qaydasız bir surətdə qarışdırmaq) ikisini də qiymətdən düşürür.

Əbdülvahab Məhəmmədzadə

TÜRKİYƏDƏ QADINLIQ MƏSƏLƏSİ “Feminizm”

Qadınliq həyatı-ictimaiyyəmi [ictimai həyatımı] içərisində ifa edə gəlməkdə olduğu rolu haqqı ilə təqdir edil[mə]diyindən pək böyük xətalara düşürük. Bu ana qədər bir çox mühərrirlər, müəlliflər qadınliq haqqında yazdıqları yazılar mətlub vəchlə [istənilən kimi] əfkari-ümumiyyə [ictimai rəy] üzərinə təsir yapammadı. Bu nöqtəyi-nəzərdən Türkiyədə oyanan cərəyanlardan bəhs etməklə “feminizm” (qadınliq) məsələsi haqqında bir qədər məlumat vermək istəyirəm. Çünki ciddi surətdə tədqiqə möhtac məsələlərdən birincisi budur.

Qadınliq Türkiyədə nə surətlə oyanı? Daireyi-şümülu [əhatə dairəsi], xəlqi mahiyyəti, tarixi təsirat [təsirləri], ictimai hadisətdə feminizm cərəyanlarına yol açması və 10-uncu əsrlə – 20-nci əsrdəki qadınları tədqiq, həyatı-ailədə [ailə həyatında] oynadıqları rollar, istiqbal qeydi-əndişələri [gələcək qorxusu, narahatlığı] və hissiyyəti-əncam. Bu nöqtəyi-nəzərdən mühakiməti-qəsiranəmi [qısa mühakimələrimi]

yürütmək fikrindəyəm. Azərbaycanın feminizm haqqındakı vüsəti-məlumatına [məlumat həcminə] bir səhifə daha əlavə şərəfini ehraz etmiş [qazanmış] olaram.

Nuri-irfan [və] kəmalati-mədəniyyətin [mədəniyyətin yetkinliklərinin, fəzilətlərinin] çırağı, onun mütəmmimatı [tamamlayıcısı, kamilləşdiricisi] olanlar maariflə mühləmdir [ilhamlanmışdır; onlara maarif əta edilmişdir]. Buna şübhə yox. Mədəniyyət şöleyi-şüarının [şüarının şöləsinin] inikasatı [əksləri] bittəb [təbii ki] bu yurduqda yaşayan qadınlarımıza, əlbəttə bir əsər göstərəcəkdir. Bura yurdunun həyati-irfanına biganə olan qadınlara bir nəbzəcik [azacıq] bəhs edərəkən, şübhəsiz, ruhu titrəyəcək, mədəniyyətə doğru incizab [coşmaq, vəcdə gəlmək], fikri mütəmayil [təmayüllü] xislətlər təbiətlə kəndiliyindən tülu edəcəkdir [aşkara çıxacaqdır]. Bu vəsilə ilə bulunmuş məlhuz olan [təsəvvürdə canlanan; ağla gələ bilən] “fanatizm”, yəni mütəəssibin[in] əfkarına [təəssübkeşlərin fikirlərinə] qarşı li-vayi-üsyən [üsyən bayrağı] qaldırmış olacağıız. Ancaq mədəniyyət nuruna doğru qoşmuş bulunacağıız.

* * *

Bəni-bəşərin [bəşəriyyətin; insanlığın] nisfini [yarısını] təşkil edən bənati-Həvvanın [Həvvanın qızlarının; qadınların] müxtəlif əqvam [xalqlar] içərisində layiqi bulunduğü məzayayi-aliyyə [ali məziyyətlər, yüksək keyfiyyətlər], fətanəti-kamilə [kamil zəka], nəcabəti-fitriyyənin [fitri nəcibliyin] müvəllə-

datına [doğulmasına, meydana gəlməsinə] səbəb olduqları kimi, ən cibilliy-yətsiz [xaraktərsiz; yaramaz] bir xisləti-bədmayə ilə mütəxəlliq [mayası xarab, pis xasiyyətli] insanların kaffeyi-nəşətgahı [meydana çıxdığı bütün yerlər] o ağuşı-madər [ana qucağı] deyilmi? Mən bu iki fərqi birisini mərəzi-ictimai [ictimai xəstəlik], digərini mədəniyyətin şəşəyi-fitrəti [fitrətinin dəbdəbəsi, parlaqlığı] olaraq zikr edə bilərəm. Yox, əgər, qadınlığı avamfiribanə [avamlara məxsus] düşüncələrlə iğlaq edər isək [açıq-aydın olmayan tərzdə ifadə etsək, gəvələsək] məsələyə haqqı ilə tənvir etməmiş [ışıq salmamış; işıqlandırmamış] olacağıız.

Məhdi-mədəniyyətin [mədəniyyət beşiyinin] əvvəla ağuşı-madərdən [ana qucağından] süduru [əmələ gəldiyini] fikrinizə qavrayan, dünyada yaşayan şu kütle-yi-bəşər təməvvücatı [dalğalanması; çalxalanması] işte dürlü-dürlü mahiyyətdə, dürlü-dürlü tinətdə [təbiətdə; xasiyyətdə] olduğuna nəzərən eyilik və ya fənalıq cəhətinə sapacaq olan təbiətin bidayətini [başlanğıcını] araşdırmaq surəti ilə fikrinizi təşrih edəlim [şərh edəlim; açalım]:

Təkəmmülati-gunaguna [cürbəcür kamilliklərə] şərik olan qadınlar olduğü kimi, saymaqla tükənməyən bir taqım bədayeyi-xilqətə [yaradılışın gözəlliklərinə, incəliklərinə] də malik və sahib bulunmaqdadırlar.

Bəşərin meyl etdiyi təbii mücadilatda [mübarizələrdə] təbiətin məhasini [gözəllikləri] qüdrətini tərrennüm et-

diyi dəqiqələrdə gərək cəlaləd [mətənət, dəyanət] və gərəksə rıqqəti-hissiyat [duyguların incəliyi] cəhətlərində daima dərəcəyi-kamalda [kamillik dərəcəsinə] görürüz.

Mən bütün bu xislətlərin mayeyi-hüsulyaftəsini [əmələ gəlməsinin mayasını] kamilən [tamamilə] qadınlıqda ictimə etdirmək [toplamaq; bir yerə yığmaq] istəyirəm. Çünki o nuri-fəza [fəzanın nuru] da, zülmətdə doğduğu kimi, aləmi-nuranidə [nurani aləmdə] nurlara qərq olar. Kəndi mühitində bir günəş qədər rövneqdar [parlaq] bulunduqca, bütün mücavir üməmi [qonşu millətləri] də feyziyab etməklə kəndiləri də zövqyab olar [həzz alar]. Yəni, şəxsi qayələr istihdaf [hədəfləmək] məqsədi ilə mədəniyyət çələngini sərtaci-ibtihacı [şadlıq tacı] olaraq daşır isə həmcinsinə və bəni-bəşərə [insanlığa] xidmət etmiş olacaqdır. Gələlim sədədə [əsas mövzuya]:

Türkiyədə “feminizm” nə surətlə tələqqi edilirdi [başə düşüldü]? Sonrakı təkamülü nasıldır?

Türkiyə, dövri-istibdadın [istibdad dövrünün] asarı-nühusətkarisi [uğursuz, nəhs təsirləri] səbəbi ilə qadınlıq üzərinə cərəyanlar oyandırmağa müsaid deyildi. Bir cəmiyyət vasitəsilə əfkari-əhraranəni [azad fikirləri] nəşr və təmim [yaymaq və ictimailəşdirmək] mümkünmü idi? Dərhal Fizan və Yəmən çöllərinə sürülər, qızgın günəşin atəşləri içərisinə atılar, öylə bir vücudınadirə [nadir varlıq] nabədid [görünməz] olardı. Bundan başqa zindanlarda

mövtalar [övlələr] kimi sükutı [səssiz; sükut içində] əzablara, əməllərə giriftar edilərdi. Bu zülmi-biaman [amansız zülüm] qadınlıq fikrini sərbəst bulamaz, yeganə düşünülən sultana təəbbüd [qulluq etmək] kimi hallardan ibarət idi. Buna bir misal zikr etmədən keçməyəcəyəm:

Türkiyədə dövri-dilarayi-məşrutə [könül açan konstitusiyalı monarxiya dövrü] müyəssər olduğu zamanlar sultan Əbdülhəmidin möhtəşəm, əzəmətfürüş [əzəmətli görünən] rəsmlərindən bir tanəsini alıb xanəməzin münasib bir məhəllinə [yerinə] təliq etmişdim [asmışdım]. Böyük validəm mənə sorurdu:

- Bu kimin rəsmi, oğlum?

- Nənəciyim, bu İstanbulda oturan xəlifəməiz, padşahımız sultan Əbdülhəmid əfəndimizdir.

- Öylə isə əbdəst alayım da, ondan sonra mübarək üzünə nəzər edəyim, – deyərək qapıdan dışarı çıxdı.

Baxınız, qadınlar üzərində nə müdhış [böyük; möhtəşəm] təsirat [təsirlər] buraxmış, nə qədər möhtərəm və böyük olaraq təcəssüm etmiş!..

Dövri-Həmididə [Əbdülhəmid dövründə] qadınlar dini übudiyətlərindən [qulluqlarından; ibadətlərindən] başqa zövclərinin [ərlərinin] hər əmrinə münqad [tabe] bulunmaq surəti ilə yaşarlardı. Bu üzdən qadınlarda üfürükçülərin kəsəti [çoxlğu], qurşun təkənlərin həddi və hesabı yoxdu. İsqambil [kart] falı, baqla [paxla] falı, musqa [nüsxə; tilsim duası] və sairə kimi

etiqadati-batilə [batil etiqlər] peşində [arxasınca] hər gün bir çox paralar sərf və israf edilir.

Büyüçülük [cadugərlik], sehirçilik o qədər iləricə getməmiş isə də yaşıl sarıqlı, caməkan [arakəsmə] arxasına gizlənmiş boyun təsbəhlərini birər-birər kamali-vüqarla çəkən məşayix [şeyxlər] hüsurunda nə qədər böyük ehtiramlarla müqabilə edərək [hüzurunə çıxaraq, qarşısına çıxaraq] kəndi müəşəqatına [məşuqlarına] və ya zövcünə qarşı açıdıracaq fallara, üfürükçünün hər bir əmrəzi-əsəbiyyəyə [əsəb xəstəliklərinə] birə-bir gələcək [tam münasib gələcək; çox faydalı olacaq] müalicədən mədud bulunmağa [hesab edilməyə] nə qədər rəbti-qəlb edilmişdi [kənül bağlanmışdı]...

Ah, qadınlıq nə tədənnidə [alçalmış] idi, nə fəna idi! Ailələr beynində [arasında] bu üzdən dedi-qoduların kəsəti [çoxluğu] o qədər bol idi ki, insan söyləməyə hicab edəcək [utanacaq] kəlamlar ələlədə [adi, təəccüb doğurmadan] sərf edilir idi.

Zimami-ümuri-dövlət [dövlət işlərinin cilovu] yədi-idarələrinə [idarəçilik əllərinə] tövdi edilmiş [tapşırılmış] böyüklər bittəb [təbii ki], qadınlığın böylə pəspayə [aşağı, səviyyəsiz] bir mərtəbədə bulunmasına riza göstərəmməzlərsə də, səfıneyi-dövlətə [dövlət gəmisinə] şərik yarışçı çıxmaq üçün də bir az göz yumulurdu. Bu surətlə qadınlığın nəşvünümasına [tərəqqisinə], təkamülünə, təəlisinə [ucalmasına], təfəyyüzünə [irəliləyişinə] bittəb mane idi. Qadın ruhu və qadın

ağlı ilə işlər tədvir olunammayacağına [yeriməyəcəyinə; idarə edilə bilməyəcəyinə] qail [inanmış] idilər. Onların nəzərində qadınlıq eşq üçün, zövq üçün yaşayan məxluqlardan ədd [hesab] edilirdi.

Bir millətin mədəniyyətini ölçmək üçün miqyas qadınlardır. Tədqiq edilərsə, dərəcəyi-qüdrəti [qüdrətinin dərəcəsi], dərəcəyi-mədəniyyəti [mədəniyyətinin dərəcəsi, səviyyəsi] dərhal meydana çıxar. Bir az saraylara ətfi-nəzər edəlim [nəzər salaq].

Ol vaxt əski dəbdəbə və daratı [ehtişamı] sarayların, mütəntən [təntənəli] ehtişamların aramgahı [mənzili, məskəni] olan saray həyatı bir məşhəri-səfahət [başdan-ayağa əyləncə və həzz yeri] idi. Bu böylə olduğu kimi, xüddam [xidmətçilər] və təvabein [qulluqçular], qürəna [hökmdarın ətrafındakı şəxslər] və əkabir-ümərası da [böyüklər, vəzifəlilər də] görünük olaraq eyni tərz və eyni məşrəbpərəstanənin [xasiyyətin] məhsulları idi. Bunların dövrü-səltənətlərini qadınlıq ruhunda mündəmic [qadınlıq ruhunun içində yer alan] eşq oyunları ilə oynanmış yeganə cazibədar çöhrələr, füsunkar nəzərlər aranar və bulunardı.

Şərqi çərkəzləri, qərbi ingilis və fransızları çariçə, odalıq, mürəbbiyə, müəllimə olaraq kaşanalərinə qəbul edilirdi.

Şu surətlə Türkiyə ricali-dövlətinin [dövlət adamlarının] aləmi-səfahətdə [əyləncə məclislərində] dürlü-dürlü əyləncələr tərtib etməklə məşğul bulunmaqla bərabər, eşq nəğməzənləri-

nin [eşq nəğmələri oxuyanların] sahir [sehirlili; məftun edici] təəssüratından müğşayi-qaram [eşq və zövq içində itibbatmış; eşqdən və zövqdən bayılmış] olduqları zamanlar xəzineyi-dövlətdəki mövcud nüqud [nəğd vəsaitlər] və əmlak kamilən israfanə sərf edilir, zövqləri uğruna o zərrin [qızıl] ikillər [taclar; çələnglər], o taci-müfəvviqlər [bəzəkli taclar] bayağı hökmündə [adi şeylər kimi], o münasibi-alıyələr [aliliklərə, ucalıqlara yaraşan şeylər] kamilən [bütünlüklə, hamısı] bu nəzəri-eşqin pişi-bədbinanəsi [eşq nəzərinin bədbin çöhrəsi] önünə sərilir. Müqəddəratidövlət [dövlətin müqəddəratı] bir tərəfə buraxılır. Milyonlarca insanlar o canavari-şəhvətperəstanın [şəhvət düşkünü canavarların] əllərində qalıb gedərdi. Bu surətdə [bu halda] qadınlıq nasıl ehyə olar [dirçələr]?

Əbdüllətif

POSTA VƏ TELEQRAF MƏKTƏBİ

Son zamanlar vətənimizə ən lazımlı və böyük əhəmiyyəti haiz [daşıyan] bir şey varsa, o da Bakıda posta və teleqraf məktəbi açılmasıdır. Bilümmum, posta və teleqraf ümüratında [işlərində] sabiq Rusiya dövləti zamanından başlayaraq, hal-hazırədək işləyən fəqət [ancaq, yalnız] bir taqım məmurlar olmuşlar ki, onların səhlənkarlıqları sayəsində [işlər] sühulətlə [asanlıqla] pozulmuş olur. Bununla da dövlət makinasının [maşınının] mədəni bir cəhəti sarsılır. İşimiz bu kimi bir

vəziyyət aldıqda, gənclərimizdən posta və teleqraf ümüratına [işlərinə] mükəmməl vaqif adamlar çıxarmalıdır ki, bunların fədakarlığı və işlərində kəsb edəcəyi [qazanacağı] ixtisas köməyi ilə qarşımızda duracaq maneələri ortadan qaldırmaq mümkün olsun. Böylə olduqda, bu heyəti bir az yeniləşdirmək, idarələrdəki kəşif havanı bir az dəyişdirmək, “işləyib para almaq” tələbində olanlar miyanın[d]a [arasında] yerli əhalidən vətənə eşqlə qulluq edəcək cavanlarla idarələri doldurmaq lazım idi.

Bunun üçün də Posta və Teleqraf Nəzarəti [Nazirliyi] təşəbbüsü ilə Hökumət tərəfindən bu ümüratın [işlərin] elmi və əməli cəhətlərini öyrənmək üçün məktəb açılacaqdır. Bu məktəbdə islamların əksəriyyət təşkil etmələri mətlubdur [tələb olunur, arzu edilir]. Bu məktəbi bitirmiş məmurlarımız vasitəsilə çoxdan bəri məmləkətimizin ruhuna namütabiq [uyğun olmayan] qanunlarla idarə edildiyinə xitam çəkmək olacaqdır. Fəqət o zaman üçün Rusiyanın köhnə qanunları ilə gənc vətənimiz dolanmayacaq, artıq məmur əhalinin, əhali məmurun dilini, ruhunu bilməklə böyük ehtiyaclar rəf olub [aradan qalxıb] gedəcəkdir.

Bu kimi yeni qüvvələr vasitəsilə məmləkətin gərək ticarət, gərək sənəət [sənaye] tərəfləri tamamilə islah oluna biləcəkdir. Teleqrafın səlahiyyət kəsb etməsi [qazanması] nəinki bərrü [quru], bəlkə bəhri [dəniz] ticarətimizə böyük fayda verəcəkdir. Bəhri ticarətin qüvvətlənməsi ilə Bakının iqtisadi xü-

susıyyəti bir az asanlaşacaq, başqa diyarlardan aldığımız malı vəsaiti-nəqliyyə [nəqliyyat vasitələri] köməyi ilə həp Azərbaycanı canlandırmaq imkanı olacaqdır.

Bu məsələlərin siyasi və iqtisadi cəhətlərini nəzərə alıb, Hökumətimiz də bu məktəbi tamamilə bir milli məktəb şəklinə salmış olsaydı, ictimai və siyasi bir çox nöqteyi-nəzərdən əski məmurları yeniləşdirməklə qazanmış olardıq. Bundan məəda [başqa], məmləkət üçün mədəniyyətcə bir çox faydalar verəcək posta və teleqraf işlərini kəndi vətənimizdə kəndi əlimizə almalıyıq.

Nəzarətin və Hökumətin bu təşəbbüsünü alqışlamaqla, daxil olmaq imkanı olan gənclərimizi də bu məktəbə təşviq etmək istərdik. Bir şərtlə, bu məktəbi qurtardıqda, dövlətimizin yeni-yeni təmir olunduğunu və halın vəxamətini [təhlükəsini] nəzərə alıb, fəqət, vətən uğrunda bu gənclərimiz tutduqları mövqedə ibrazi-qeyrət edərlər [qeyrət nümayiş etdirələr; səy göstərlər]. Uğurlar olsun!

M. Hənəfi

AĞAHƏSƏN MİRZƏZADƏ

Millətimiz çalışqan cavanlarından birini də itirdi. Müəllim və mühərrir Ağahəsən Mirzəzadə 27 yaşında ikən millətinə əlvida etdi. Mərhum, cavan ömrünün bir hissini Lahıc və Kürdəmir qəsəbələrində müəllimlikdə keçirtədiyi halda, digər qismini də Bakıda mühərrir və mətbəəçilikdə keçirmişdir. Mər-

hum çalışqanlığı nəticəsi olaraq, müəllim olduğu vaxt məktəb işlərini bitirəndən sonra, böyüklərə də mənfəət verməkdən geri durmazdı. Lahıcda müəllim olduğu vaxt tez-tez camaatı yığıb leksiyalar (mühazirələr) oxuyardı. Kürdəmirdə müəllim olduğu vaxt camaatı kənd ziraət və ticarət işlərinə tərgib [rəğbətəndirər, həvəsləndirər] və təşviq edərdi. Kürdəmirdə bağ salıb zənbil toxumaq işini nəşr etmək [yaymaq] üçün Qafqaz Maarif müdirinə yazıb, zənbil çubuqları gətirib, əkdirmişdi. Arıçılığa və süd hasilatına [istehsalına] dair nitqlər söylərdi. Odur ki, daima kənd əhlinin rəğbətini qazanıb, camaatın məhbubülqulubu [qəlbinin sevdiyi] olmuşdur. Bakıda yenə millətinin pişrəftinə [tərəqqisinə] çalışıb, mətbuat aləminə diqqət vermişdir. Bunun üçün xüsusi mətbəə açib, gündəlik qəzetə verməyə müvəffəq olmuşdur. Hər gün nəşr etdiyi “Sovqat” qəzetəsində müdir və mühərrirlik edib, var qüvvəsi ilə davamına çalışmışdır. Bu xüsusda çəkdiyi əziyyətlər öz müqərrəblərinə [yaxınlarına] məlumdur. Ancaq, gündüz qəzetənin idarəsinə məşğul olduğu halda, gecələr də sübhə kimi yatmayıb qəzetəsinə məqalələr yazardı. Hər kəs şirin yuxuya getdiyi vaxt mərhum oyaq qalıb yazardı. Odur ki, bu qədər əziyyətlərə cavan canı tabavər olmayıb [dözməyib], axırda vərəm xəstəliyinə mübtəla oldu.

Mərhumun cənazəsi qarşısında gözlərim yaşlı deyirəm:

Əziz və sevgili qardaşım! Vaxtsız

ölüm səni bizim əlimizdən aldı. Dünən gecələr oyaq qalıb millətin üçün yazdığı qələmlə bu gün göz yaşımı mü-rəkkəb edib sənə alicənabənə işlərin-dən ancaq bir neçəsini zikr edirəm. Yat, qardaşım! Çəkdiyən yorğunluqlara qarşı indi əbədi istirahət et! Allah sənə rəhmət eləsin!

Q. R.

RƏSULZADƏ MƏHƏMMƏD ƏMİN BƏYİN KONFRANSI

(42-nci nömrədən məbəd)

Mərkəzi-islama gəldikdə, oradakı ənənəti [ənənələri], o gözəlliyi, o məhasini [yaxşı keyfiyyətləri] tamamilə dərk etmiş olursunuz. Tamamilə bunları görər-görməz hiss edəcəksiniz ki, islam nöqtəyi-nəzərində İstanbul bədayesi [incəsənəti] içində yeni bir həyat doğur. O vaxt anlarsınız ki, nə yolda və nə üçün bu qədər fədakarlıqlar olur, xariqələr göstərilir. O zaman etiraf edərsiniz ki, yeni doğmaqda olan həyat uğrunda həqiqətən fədakarlıq etmək türklər üçün lazımdır.

Məttəəssüf [təəssüf ki], Türkiyədə deyil, bəlkə ələmi-islamın həpsində ictimaiyyət [ictimai həyat] Avropadakı kimi olmayıb, fəlc [iflic] bir halda qalmışdır. Avropanın bütün ictimaiyyəti xalq, yenə də xalq üçün doğu[lu]r. Ədəbiyyat ümum heyəti ilə, xalq ruhu ilə, xalq əfkarı ilə, ümumiyyət naminə yaşayır. Bizlərdə isə böylə deyil. Ədəbiyyatın əsaslarını xalqın malı etmək istəmədik. Ayır-ayrı kimsələr pək alim-

dir, pək müxbirdir [xəbərdardır]. Fəqət, onu bir araya gəlsə onlarda bir ümumiyyət, bir həyat olmaz. Qiymətli bir həyatı-ictimai [ictimai həyat] islam məmləkətlərinin heç birində yoxdur. Bunun ən doğru şəklini İranda görərsiniz. Küçələr bir zibil yatağı, hər tərəfə baxılsa bir xarabazar... Bazardakı satıcılar zir-zibili qarşısındakı çaya atır, suyunu elə bir hala gətirir ki, baxmaq istəməzsən. Həman bu ümumiyyət halını qiymətsiz edən, alçaldan cənabın həyat qapısından içəri girdikdə evində bir cənnət olduğuna şaşıracaqsan. Bu nədir? Onun xüsusiyyəti [özü, şəxsi] üçündür. Bundan bəllidir ki, burada insanlar ayır-ayrı yaşar, fəqət [yalnız, ancaq] xüsusi həyatından ləzzət aparar.

Ədəbiyyat da öylədir. Şeirlərimiz hər bir şairin öz zövqünə mütabiq [uyğun] olmuş, olsa-olsa ətrafındakı bir taqım əhibbası [dostları], rüfəqası [yoldaşları] onu anlar. Yaratdığı bədiələr [bədi əsərlər], gözəlliklər fəqət onun kəndisi üçün imiş zənn edər, xalq üçün yazarmaz.

Qərbdə isə böylə deyil. Orada bütün ədiblər, şairlər xalq dərinliyinə atılıb, onun içərisində duyduğu təsirata, gördüyü həyata həp yazdığını uydurar [uyğunlaşdırar]. Olduqca həyatı-ictimaiyyətə həyatı-münfəridəyə tərcih verilər [ictimai həyat fərdi həyatdan üstün tutular].

Qərbdə bugünkü tərəqqi ilə bizdəki bu inhitat [çöküş], bu iki ələmin miyanında [arasında] olan fərqi nəticəsindəndir.

Şərqdə bir zaman yüksək bir mədəniyyət var imiş. Lakin o da xas [bütün xalqa deyil, sadəcə yuxarı təbəqəyə məxsus] olub, gündən günə zə'fə, izmihlala uğradı [zəiflədi, pozuldu]. Avropada isə ümuma mal olan mədəniyyət fəaliyyəti-ammə [xalqın, geniş kütlələrin fəaliyyəti] sayəsində özünə tərəqqi yollarını aradı, buldu və bu gün də ondakı qələbə ilə bizdəki məğlubiyyət həp bundan dolayıdır.

İştə, bunu da türklər epeyi [yaxşıca] anlamış və bu yolda get-gedə tərəqqi etməkdədirlər. Bu yolda ədəbiyyat Türkiyədə gözəl bir mövqe tutur. Yeni türk ədəbiyyatı fəqət xalqın qalın təbəqəsinə enir və yazılanların həpsi xalq üçün yazılır. Türklər ədəbiyyat yolunda çox çalışdılar. Bu vaxtadək onlarda bir çox tərcümələr olmuş, qərb ruhunda kitablar yazılmışdı. Fəqət qərbdən alınmış şəklin eynən qəbul edilməsi yanlış olduğu artıq bəllidir. Çünki iqlimdən-iqlimin fərqi vardır. Hər yerdə bir xüsusiyyət, bir də ümumiyyət olar. Sənət, elm, fənn ümumidir; dil, din, ənənət [ənənələr], ruh başqa-başqadır. Bunların hər birini qəbul etdikdə millətin ruhunu, xüsusiyyətini nəzərə almaq lazımdır.

İşböylə də Türkiyədə olmuş idi. Türklər bu vaxtadək London səyahətindən, Parisdən, Hinddən və digər yerlərdən, əhəmiyyətsiz şeylərdən belə bəhs edib, bircə Anadolunu, bu gün bütün xariqələr, bütün rəşadətlər yaradıcısı, həp İstanbulu və başqa yerləri ərzaqla təchiz edən Anadolunu unutmuşlardı. Məktəblər tamamən İs-

tanbulda, həyati-ictimaiyyə nümünələri İstanbulda, türklərin nəsi varsa İstanbulda idi. Anadolunun məktəbi yox, sənəti yox, bəlkə belə həyatı da yox kimi idi.

Şimdi isə öylə deyildir. Yeni cərəyan Anadolu xalqı ruhundan, həyatından, ehtiyacından yazır, dərdinə ağlayır. Bu da siyasətə təsir edir. Türk məhafili [dairələri] də buna diqqət etməyə başlayır.

Əbdülhəmid zamanı İttihad və Tərəqqi fırqəsi düşünürdü ki, hürriyyət olsa hər millət kəndisini unudar. Hamısı qardaş kimi yaşamağa ibraziqeyrət edər [səy göstərar]. Böylə bir düşüncəni həyata da, siyasətə də tətbiq etdilər. Fəqət Məşrutə [konstitu-siyalı monarxiya] zamanı gəldi. Kimsə kəndisini unutmadı. Arnavudlar [albanlar], ermənilər, ərəblər hər kəs kəndisini düşündü. Unudulmuş bircə türklər qaldığını artıq gördülər.

Bir türk mütəfəkkiri söyləyir ki, bən türklüyümü, fəqət hər millətin Türkiyədə kəndisi üçün çalışdığı zaman duydum.

Türklər də ümumən böylə bir fikrə gəlmişdi. Ona binaən [görə] türklərin siyasəti böyük bir təbədüllata [dəyişiklikə] uğrayıb, hər şeydə milliyyət irəli sürülmüşdür. Lakin burada da bir qədər yanlışlıq, bir qədər ifrat edilibdir. Məlumdur ki, hər kəs öz millətini istədiyi kimi digərini istəməz. Hər kəsdə bir milliyyət fikri müqəddəs tutular. Lakin bir fikrin müqəddəs olduğu kafi deyil. O fikir namüqəddəs yollarla yürüdülsə, fikir də namüqəddəs

dəs olacağı bəlli. Məsələn, bolşevizm əqidəsinin müqəddəs olduğunu kimsə inkar etməz. Fəqət bolşeviklərin apardığı siyasət, tutduğu yol namüqəddəs olduğundan, bu gözəl məsləki nə şəkəllə saldığını gördünüz. Aləmi kəndilə-rindən mütənəffir etməklə [nifrət etdirməklə], həpsini bolşevizmdən ürkütdülər.

İştə, bu müqəddəs “milliyyət” fikrində türklər də bir çox ifrata uyduqlarından dolayı, bir çox yerlərdə məmurlar digər millətlərə qarşı milliyətdən sui-istifadə etdilər. Ümuri-idarələrdə [idarə işlərində] əxlaqsızlıqlar vücuda gəldi. Belə sui-istimal [sui-istifadə] müharibədən fürsəti qənimət bilən və bundan dolayı üsyan qaldıran ermənilər haqqında rəva görüldü. Lakin üsyan bir ermənilər miyanında [arasında] vəqə olmayır. Ərəbistanda asilər olur. Türk ordusu çəkildiyi yerlərin həpsində qiyam başlanır. Muxtariyyət iddiasına qalxışrlar. Böylə ki, ümumiyyət üzrə Türkiyənin daxilində rahatlıq pozulmuş olur. Bundan məəda [başqa] türk dörd il deyil, səkkiz il, bəlkə də bir az fəzlədir [artıqdır] ki, müharibə edirdi. Dörd illik müharibədə Avstriya parçalanmaya başlamış, Almaniyada isə böylə bir inqilab qopduğunu görürsünüz. Artıq bu kimi hər bir cəhəti qüvvətli dövlətlər belə taqətfərsa [taqəti tükədən] müharibənin təzyiqindən bu hala gəldi. Ondan məəda, müttəfiqlərin yekdigərindən [bir-birindən] əli də üzüldü, Türkiyə də mütarikəyə [atəşkəsə] məcbur oldu.

M. H.

Ədəbi səhifələr

QÜRBƏT ELLƏRDƏ YADİ-VƏTƏN

“Karpət”da ikən

1

Qafqaz, ey sevgili, gözəl mədər
Fitrətən çox dəyərlı, çox dilbər!

Ey vətən, ey zəmini-pürqiymət!
Qucağındır həqiqətən cənnət.

Dağların – sərbülənd, sərbəsəmə,
Pək gözəldir o səndəki sima.

Ey zəmini behişt olan Qafqaz,
Yer üzündə yeganə bir almaz.

Mə’dənin, mənbəyin, füyuzun var,
Hələ bakir qalan künuzun var.*

Göylərin pək, yerlərin fəyyaz,
Mötədildir havaların qış-yaz.

Xameyi-qüdrətin gözəl əsəri,
Məxzəni-fitrətin – işıq göhəri.

Axıyor hər yerində abi-həyat;
Nurlu Qafqaz, nə yerdədir züləmat?!

Dağlarındır mənabeyi-ənhar,
Bağlarındır səhayifi-əzhar!

Ərimiş bir gümüş kimi abın;
Şe’r-zadır ləyali-mehtabın!

*Üstad Əkrəm Rəcəizadə mərhum “Qafiyə bəsirəyə [gözə] deyil, samiyəyə [qulağa] aiddir” demişdir. Binailəyh [ona görə], “füyuz” ilə “künuz” qafiyə ola bilər.

Lövheyi-dilfüruzi-dünyasan!
Sən təbiət yerində hüsnasan!

Sən ki, ənmuzəci-lətafətsən,
Mənbeyi-rövnəqü-tərəvətsən!

Çox gözəldir baharın, əzharın!
Səni dərk etməyir sənin yarın!

Ey olan həmvüsali ağyarın,
Sübhü vardır bu leyleyi-tarın.

Səni bir gün çocuqların biləcək,
İştə bir söz ki, doğrudur, gerçək.

Hələ cahildir ah... övladın
Çox da əndərdir əhli-irşadın.

Səni görməkliyə nəzər lazım,
Səni idrak üçün də sər lazım.

Hələ bizlərdə yox o sər, o nəzər,
Bizə sən küskün olma, ey madər!

Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Azərbaycan Milli Şurasında

Bugün təşrini-saninin [noyabrın] 20-sində, gündüz saat 12-də Milli Şuranın iclası münəqid olacaqdır [baş tutacaqdır]. Ümum əzanın [bütün üzvlərin] vaxti-müəyyəndə [müəyyən edilmiş vaxtda] təşrif gətirmələri rica olunur.

Atışma

Keçən gün təşrini-saninin 18-ində, gündüz saat 2-də Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə vəqə olan [baş tutan] atışmada bir nəfər erməni

dəlləyi ilə şagirdi naqafil [qəfil] güllədən qətl edilmişlərdir. Polisiyyənin etdiyi təhqiqata görə bu hadisə böylə olmuşdur:

Bir neçə nəfər dürüst [tamamilə] sərxoş kazak Parapetdə şuluq salıb dolaşdıqları halda Parapetdə olan aşbazxanaların birinin şüşəsini sındırmışlardır. Bir azdan sonra Vorontsovski küçəyə tərəf iti çarpmaqda olan iki faytonun birindən bir güllə atılmışdır. Bu faytonlarda da sərxoş kazaklar varmış. Bu güllədən heç kəs mütəzərrir olmamışdır [ziyan görməmişdir]. Faytonlar qaradavoylar tərəfindən dayandırılmışdır. Bu hində [bu vaxt] faytonlarda olan beş nəfər sərxoş kazak yerə enib qaradavoylara atəş açmışlar. Qaradavoylar ətrafa qaçıb fit verməklə kömək çağırmışlar. Qaradavoyların səsinə kömək gəldikdə, kazaklar faytonlara minib qaçıb gizlənmişlərdir. Bu atışma əhali arasında böyük həyəcana bais olmuşdur. Ətrafda olan dükənlər dərhal qapanmışdır. Atışma haqqında təhqiqat davam edir.

* * *

* Əsgəri məmurların binagüzarlığına [sərəncamına] görə, hamı içki satan dükənlər müvəqqəten qapadılmışdır.

* “Yupiter” paroxodu ilə Sentrokaspi və Müvəqqət İcra Komitəsi üzvlərindən Sadovski, Buşev, Yermakov, Umanski, Saakyan, Arakelyan, Nacarov və qeyriləri Bakıya gəlmişlərdir.

* Şəhər təxliyə edildiyi zaman aparılmış olan dövlət bankı, “Evelina” paroxodunda Bakıya gətirilmişdir.

* Sənəət şöbəsinin müdiri Əhmədovun məruzəsinə görə, Ticarət və Sənəət Nəzarəti [Ticarət və Sənaye Nazirliyi] Tağıyev fabrikasında hazırlanan ağı [bezi] Mərkəzi Ev Komitəsi kooperatısiya və qeyri [digər] ictimai təşkilatlar vasitəsilə əhali arasında təqsim etməyi [pəylamağı] qərara almışdır.

* Bakı Realnı məktəbində və Bakı Ünas gimnaziyasında təşri-ni-saninin 19-unda başlayıb təhsilə davam edən və təzə daxil olmaq istəyən mütəəllim və mütəəllimələr [oğlan və qız şagirdlər] qəbul ediləcəkdir. Təşri-ni-saninin 21-ində təcrübə imtahanları başlanacaqdır. İmtahanların föhrüstü [cədvəli] məzkur [adı çəkilən] məktəb dəftərxanalarında elan edilmişdir. Dərslər təşri-ni-saninin 25-indən başlanacaqdır.

* Azərbaycan Milli Şurasının birinci iclasında Şura sədri naminə Bakıda olan polyak təşkilatları heyəti-rəyasətindən böylə bir teleqraf alınmışdır:

“Bakıda olan polyak təşkilatlarının heyəti-rəyasəti Azərbaycan Cümhuriyyətinin açılmış olan Milli Şurasını təbrik edib, Azərbaycan Cümhuriyyəti üçün müstəqil və siyasi həyat bərpası ilə mədəniyyətə nəşvünüma [tərəqqi] etməsini arzu edir.”

TEATRO VƏ MUSIQI

Hökumət teatrosunda cümə günü, təşri-ni-saninin 22-sinə (noyabrın 9-una) təyin edilən “Vətən” draması bəzi səbəblərdən dolayı oynanmayıb, onun əvəzinə “Bəxtsiz cavan” faciəsi

ilə “Pulsuzluq” komediyası mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır. Biletlər hər gün teatrın kassasında satılmaqdadır. “Vətən” teatrosu üçün alınan biletlərlə bu tamaşaya gəlmək olar.

Hacıbəyli Qardaşları müdiriyyəti

GÜRCÜSTANDA

- Ədliyyə naziri Tiflis nahiyyə məhkəməsinin müddəi-ümumisinə [prokuroruna] təklif etmişdir ki, Gürcüstanın istiqlaliyyəti əleyhinə və qaçqınlar məsələsi haqqında məqalələr dərc edən qəzetə müdirləri cinayət məhkəməsi tərəfindən təqib edilsinlər.

- Hərbiyyə nazirinin binagüzarlığına [sərəncamına] görə, Batuma ancaq Hərbiyyə nazirinin öz imzası ilə şəhadətnaməsi olan adamlar buraxılacaqlardır.

- Gürcüstanda olan erməni siyasi nümayəndəsi Camalyan Gürcüstan Xariciyyə nazirinə bir məktub göndərrib, erməni camaat xadimlərinin evləri axtarıldığı zaman onların ehtiramı saxlanmasını xahiş etmişdir.

- Tiflisdə olan erməni siyasi heyətinin sualına Gürcüstan Hökuməti cavab vermişdir ki, əhalinin tərksilah edilməsi haqqında verilən binagüzarlıq [sərəncam] erməni siyasi heyəti nəzdində olanlardan başqa, qalan erməni zabitlərinə də şamildir.

- Gürcüstan dəmiryolları naçalniki böylə bir binagüzarlıq vermişdir: Ge-

neral-qubernator Karalovun əmrinə görə dəmiryol xətlərində və Poti limanında teleqraf və telefonda qulluq işləri danışığı ancaq gürcü və rus dili olmalıdır.

Kaxetiya nefti

Kaxetiyada İldokan adlı yerdə çıxarılan neft yandırmağa yarar görünmüşdür. Bu neftin bir namüsaidliyi vardır ki, o da hər saat yarım-iki saatdan bir lampa fitilinin başını kəsmək lazım gəlir. Bu neft şəhərdə Suraxanı nefti adı ilə girvənkəsi beş manatdan satılmaqdadır.

Qaçqınlar məsələsi

Təsrini-saninin 12-sində Arqutinski və Erzikiyan bir para məsələləri aşkar etməkdən ötrü Hökumət sədri Jordaniya nəzdində [yanında] bulunmuşlardır. Nəticə də bundan ibarət olmuşdur ki, hərəgah on günün müddətində qaçqınlar məsələsi qəti surətdə həll edilməsə Hökumət onları Gürcüstan dairəsində yerləşdirib Tsalka, Bakuriani, Borjomi və Manqlisidə boş qalmış olan əsgəri binaları qaçqınlara vəgüzar edəcəkdir [istifadəsinə verəcəkdir]. Bu yerlərdə lazım gələn müsaid mənzil həcz [müsadirə] etməkdən ötrü Hökumət nümayəndələri ilə Milli Şura nümayəndələrindən ibarət bir komissiya təşkil ediləcəkdir. Qarsdan və Aleksandropoldan Ermənistana getmək istəyən qaçqınlar Hökumət tərəfindən Qarakilsə[yə] qədər göndiriləcəklərdir. Araba və furqonlarda övdət edən [qayıdan] qaçqınlara da hər cür müa-

vinət [kömək] göstəriləcəkdir.

Jordaniya vəd etmişdir ki doktor Xaçyanın həbsə alınması işi ilə və Qaçqınlar Komitəsinin tələbatı ilə əşinə olub, lazım gələn tədbirlər ittixazında bulunacaqdır [tədbirlər görəcəkdir]. Bu məsələlər haqqında Erməni Milli Şurası Maxaradze ilə müzakirata başlanmalıdır.

* Gürcüstan Dəmiryol Nəzarəti Tiflisdə olan erməni siyasi heyətinə xəbər vermişdir ki, cənubi dəmiryolları idareyi-örfiyyəyi-əsgəriyyə [hərbi fəvqələdə rejim] altında elan edildiyindən, Hərbiyyə nazirinin əmrinə görə, Türkiyə Hökumətinə verilən dəmiryol qatarlarından başqa heç bir qatar Gürcüstan və Ermənistan sərhədindən cənuba buraxılmayacaqlardır. Ermənistan dəmiryol qatarları sənişinləri qəbul etməkdən ötrü göstərilən mövqeyə gəlməlidirlər.

* Tiflisdə olan alman heyətinin bəyanına görə, Gürcüstanda olan alman əsgərləri belə bir mühüm zamanda öz vətənlərində olmaq arzusu ilə Berlindən cavab alıb-almamağa baxmayaraq, bu yaxınlarda Gürcüstanı tərk edəcəklərdir. Saldatlar bu arzularını öz zabitləri vasitəsilə baş məmura yetirib, nə tərz ilə Almaniyaya gedə biləcəklərini xəbər verməyi xahiş etmişlərdir.

* Tiflisdən xəbər verirlər ki, Dji-bladzenin sədarəti altında Sosial-Demokrat firqəsinin ictiması [yığıncığı] açılmışdır. Sədrin ictimanı təbrik edici nitqindən sonra heyəti-rəyasətə Çxeidze, ictimaya sədr Lomtadidze və Omiaşvili müavin, Uratadze, Çavçanidze və

Tsiskaridze katib intixab edilmişlərdir [seçilmişlər]. Bundan əlavə Jordaniya, Tsereteli və Djibladze ictimaya fəxri sədr seçilmişlərdir. İctima beş gün davam edəcəkdir.

Berlin Dərülfünununun həkimi

L. Melkumyans

Əmrazi-tənasüliyyə [cinsi xəstəliklər] və dəri naxoşlarını qəbul edir. Qan damarlarına “606” və “916” dəvalarını istemal [tətbiq] edir. Hər gün saat 2-4-ə kimi.

Ünvan Birjevov caddədə Malakan bağçası qarşısında həkim Temirxanyanın müalicəxanasında. Telefon nömrələri 29-85 və 32-77.

255

Doktor Krinski

Sifilis, əmrazi-tənasüliyyə [zöhrəvi xəstəliklər] və cild mərazinə mübtəla olanları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-dan 12-yə kimi; axşam saat 4-dən 7-yə kimi. Ünvan: Tarqovı caddədə Tağıyev qardaşlarının 10 nömrəli evində. Telefon 15-59.

263

Diş müalicəxanası

S.M. İtkinin süni diş laboratoriyası

Dişlərin ağrısız çəkilməsi. Təzə üsulla farfor və qızıl dişlər qondarılması. Dişlərini qayıtdırmaq və diş qoydurmaq xahişində olanlar səhər saat 9-dan birə və 4-dən 6-ya qədər qəbul olunurlar.

Ünvan: Bolşoy Marskoy küçədə 37 nömrəli ev, telefon 06-25.

208

Arvad diş həkimləri Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qar-

ma və hər növ qayıрма dişlər. Dişin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnlər üçün iş tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir. Qəbul olunur 9-dan 2-yə və axşam 4-dən 7-yə kimi. Vorontsovski küçə, 14 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

215

Doktor F. S. Şteyn

Naxoşları qəbul edir səhər saat 9-dan 12-yədək, axşam saat 5-dən 7-yədək.

Mariinski və Tarqovı caddələrin künçündə Əşrəfovun evi, “Jorj” əksxanası. Telefon nömrə 54-44.

232

Arvad diş həkimi Moiseyeva-Levin

Olqinski caddədə ev nömrə 5, 3-üncü mərtəbə, sağda. Telefon nömrə 06-23.

Dişlərə müalicə edir, çıxarır. Kauçuk və qızıl üzərində sabiq Berlin şəhər müalicəxanasının müdiri nəzarəti altında süni dişlər qayırılır. Qəbul edir: səhər saat 9-dan 1-ə kimi; axşam saat 5-dən 8-ə kimi.

216

Diş təbibəsi Altmanın diş müalicəxanası

Naxoşları qəbul edir saat 8-dən 1-ə kimi, 4-dən 7-yə kimi, qadınları 1-dən 3-ə kimi. Dişlərə müalicə edir, doldurur, ağrısız çıxarır və qızıl və kauçuk üzərində süni dişlər qayırır. Hərbiyə, məktəblilərə və çocuqlara külli faiz edilir.

Ünvan: Şamaxinski caddədə ev nömrə 20. Aptek qarşısında. Telefon 18-73.

245

Müdirələr:

Ceyhun bəy Hacıbəyli

Şafi bəy Rüstəmbəyli

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Qəzetələrdən

səh. 372. “Yapon qoşunları artıq Baykal gölünün bərisinə keçmişlərdir.”: Rusiyada Vətəndaş müharibəsi dövründə Antanta qoşunlarının xarici hərbi müdaxiləsinə Japonya da 72 min hərbi ilə qoşulmuşdu.

Krımda

səh. 372. “Yaşıl kitab”: Ayrı-ayrı ölkələrin siyasi yaxud diplomatik sənədləri cildləri müxtəlif rənglərdə olan kitablarda toplayaraq nəşr etməsi adəti xüsusilə Avropa üçün xarakterikdir. Bu adət XVII əsrdə İngiltərədə Parlamentə təqdim edilməsi nəzərdə tutulan rəsmi sənədlərin Mavi kitablarda toplanması ilə başlamışdır.

İmla məsələsi

səh. 374. “Böylə ki, şairlər, ədiblər deyil, təbiət və müsəvvərat [təsəvvürlər] müqəllid [təqlidçi] sanılırlar.”: Bu cümlə belə başa düşülməlidir: “Şair və ədiblərin təsvirləri o qədər realistdir ki, sanki onlar təbiəti təqlid etmir, təbiət onları təqlid edir.”

Türkiyədə qadınlıq məsələsi

səh. 378. “Üfürükçü”: guya dua yaxud cadu oxuyub üfürərək xəstələri sağaltdığına inanılan şəxs.

Ağahəsən Mirzəzadə

səh. 381. “Q. R.”: Bu imza Qafur Rəşad Mirzəzadəyə məxsusdur.

Rəsulzadə Məhəmməd Əmin bəyin konfransı

səh. 383. “M. H.”: Bu imza Hənəfi

Zeynallıya məxsusdur.

Qürbət ellərdə yadı-vətən

səh. 383. “Binaileyh, “füyuz” ilə “künuz” qafiyə ola bilər.”: Klassik ədəbiyyatın qaydalarına görə qafiyə eyni hərflərlə meydana gətirilməlidir. “Füyuz” və “künuz” sözlərinin ərəb əlifbasındakı yazılışında, sondakı “z” hərfləri bir-birindən fərqlidir [ض və ز] və bu səbəbdən, bu iki söz həm qafiyə sayılmır. Hadi, türk şairi Rəcəizadə Əkrəmin “qulaq qafiyəsi” haqqındakı sözünü xatırladaraq, “füyuz” və “künuz” sözlərinin qafiyəli olduğunu deyir.

“Qürbət ellərdə yadı-vətən” şeiri (səh. 383-384) üçün lüğət:

yadı-vətən: vətənin yad edilməsi
madər: ana
pürqiyət: qiymətli, dəyərli
sərbülənd: başı uca
sərbəsəma: başı göydə, başı göyə çatan
füyuz: bərəkətlər, nemətlər
künuz: xəzinələr
fəyyaz: feyzli, bərəkətli
xameyi-qüdrət: qüdrət qələmi
məxzəni-fitrət: fitrət xəzinəsi
zülumat: zülmətlər, qaranlıqlar
mənabeyi-ənhar: çayların mənbəyi
səhayifi-əzhar: çiçək səhifələri
şə'r-za: şeir yaranan, şeir meydana gətirən
ləyali-mehtab: mehtablı gecələr
lövhəyi-dilfüruzi-dünya: dünyanın könlü aydınlatan lövhəsi
hüsna: gözəlliklər; cənnət
ənmuzəci-lətafət: lətafət timsalı
mənbeyi-rövnəqü-təravət: rövnəq və təravət mənbəyi
əzhar: çiçəklər
həmvüsəl: vüsala çatan

leyleyi-tar: qaranlıq gecə
əndər: nadir
əhli-irşad: doğru yol əhli; doğru yolu
göstərənlər
sər: baş

Teatro və musiqi

səh. 385. “Bəxtsiz cavan”: Azərbaycan yazıçısı Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin pyesi.

“Pulsuzluq”: Rus yazıçısı İvan Turgenyevin pyesi.